

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR Markku Helin

TITLE Aviopuolisot ja perusteettoman edun palauttaminen

YEAR 2025

VERSION Author's accepted manuscript

CITATION Helin, M. 2025: Aviopuolisot ja perusteettoman edun palauttaminen. Teoksessa S. Mustasaari, J. Kaisto, A. Mäki-Petäjä-Leinonen, K. Nylund (toim.), Yksityisoikeudellisen analyysin ytimessä: Juhlajulkaisu Tapani Lohi 1965 - 21/7 - 2025 s. 35-55. Alma Insights.

Aviopuolisot ja perusteettoman edun palauttaminen

1. Aluksi

Velvoiteoikeutemme juuret ovat syvällä liberalistisessa ajattelussa, jossa ihmiset nähdään vapaina, keskenään tasa-arvoisina ja omalla tahdollaan kohtaloaan ohjaavina olentoina. Velvoiteoikeus on lähtökohdiltaan tällaisten yksilöiden välistä oikeutta. Sääntelyn perusajatus on, että velvoiteoikeuden subjektit, luonnolliset tai oikeushenkilöt, voivat joutua velvollisuuksien sitomiksi vain oman tahtonsa kautta sitoutumalla oikeustoimiin tai loukkaamalla toisen subjektin vapauspiiriä oikeudenvastaisella, tahalliseksi tai tuottamuksellisella teolla.

Vuosikymmenten mittaan tahdon merkitys velvollisuuksien perusteena on jossakin määrin himmentynyt. Nykyisin katsotaan vallitsevasti, että tahdonilmaisut eivät sido sellaisina kuin tahdonilmaisun antaja on tarkoittanut, vaan sellaisina kuin vastapuoli on tahdonilmaisun voinut kohtuudella ymmärtää.¹ Tahdon merkitystä sopimusoikeudessa ovat kaventaneet myös lainsäädännössä lisääntyneet sopimusten sisältövapauden rajoitukset ja tuomioistuimille annettu oikeus sovitella kohtuuttomiksi katsottavia sopimusehtoja. Vahingonkorvausoikeudessa puolestaan ankaran, tuottamuksesta riippumattoman vastuun ala on laajentunut. Tahdon merkitys velvoitteiden perusteena ei silti ole näiden muutosten seurauksena lakannut vaan ainoastaan suhteellistunut.

Velvoiteoikeuden kolmannen tärkeän instituution, perusteettoman edun palautusvastuun suhde yksilön- ja tahdonvapauteen on edellä sanottua monimutkaisempi. Tahdon merkitys näyttää edunpalautusta koskevissa yleisissä opeissa jopa kyseenalaistuvan, sillä henkilö voi niiden mukaan joutua palautusvelvolliseksi vastoin tahtoaankin ja riippumatta siitä, onko hänen omissa toimissaan ollut moitittavaa. Yksilön vapauspiirin suojaamisesta on silti tällöinkin kysymys. Näkökulma on vain vaihtunut, ja asiaa tarkastellaan edunpalautusta vaativan kannalta. Jos joku viljelee luvatta toisen peltoa, rakentaa talonsa toisen laudoista tai syö toisen leivän, hän loukkaa omistajan vapauspiiriä ja on sen vuoksi velvollinen palauttamaan saamansa hyödyn. Tekijän vilpittömä mieli ei häntä pelasta eikä ratkaisevaa ole, onko omistajalle koitunut vahinkoa.² Palautukseen oikeutetun vapauspiiriä ja tahdonvapautta

¹ Ks. tästä esimerkiksi *Mika Hemmo*: Sopimusoikeus I, Talentum Helsinki 2003 s. 16–19 ja *Juha Pöyhönen*: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Suomalainen Lakimiesyhdistys Helsinki 1988 s. 139–159 ja 205–209.

² *Y. J. Hakulinen*: Velvoiteoikeus, Kirjayhtymä Helsinki 1965 s. 374–398. Muissa Pohjoismaissa on otaksuttavasti Jan Hellnerin klassikkoväitöskirjan vaikutuksesta suhtauduttu melko kriittisesti siihen, että perusteettoman edun palauttamista koskevan opin avulla voitaisiin kattavasti hallita tilanteet, joissa velvoite syntyy sopimus- ja

suojataan myös silloin, kun maksun saaja joutuu palauttamaan erehdyksessä saamansa rahasuorituksen tai edun, jonka hän on saanut, kun toinen on tarkoittamatta antaa lahjaa täyttänyt velvoitteensa yli sen, mihin hän oli velvollinen.³

Perheoikeudessa tahdonvapauden merkitys on ollut velvoiteoikeutta paljon pienempi.⁴ Tämä on seurausta siitä, miten perheen ominaisluonne on lähes meidän päiviimme saakka ymmärretty. Perheenjäseniä ei ole keskinäisissä suhteissaan pidetty omaa etuaan valvovina yksilöinä, vaan perheen jäsenyys on nähty osapuoltensa välisenä elämänyhteytenä, jossa taloudelliset voitot ovat koko perheen voittoja ja tappiot koko perheen tappioita. Jos omaisuutta siirtyy perheenjäsenten kesken toisen taskusta toiselle, perheen kannalta katsoen ei tämän ajatustavan mukaan ole tapahtunut mitään. Näistä syistä on ymmärrettävää, että perusteettoman edun palautus on perhesuhteiden sääntelyssä ollut lähes tuntematon ilmiö.⁵

Viimeiset 100 vuotta ovat perheoikeudessa ja erityisesti parisuhdeoikeudessa merkinneet hidasta kulkua kohden velvoiteoikeuden ihmiskuvaa. Filosofisen liberalismiin ja siihen liittyvän individualismin lumo on ollut vastustamaton, ja ajatus että ihmisten tulee myös parisuhteissaan olla vapaita ja omalla tahdollaan itsenäisesti kohtaloaan ohjaavia, on tehnyt läpimurtoja parisuhteiden sääntelyn eri puolilla, kuten parisuhdevarallisuusoikeudessa, nimioikeudessa, avioeron sääntelyssä ja seksuaalisuhteiden sääntelyssä. Individualismista on tullut normi, josta poikkeamista ei aina hyväksytä. Viime vuosina Suomeen on saapunut lähinnä islaminuskoa tunnustavista maista maahanmuuttajia, joiden perhekäsitys on länsimaista yhteisöllisempi. Tämä on saanut lainsäätäjissä aikaan toimeliaisuutta, joilla näitäkin ryhmiä taivutetaan individualistiseen muottiin.⁶

vahingonkorvausoikeuden ulkopuolella. Ks. *Jan Hellner: Om obehörig vinst särskilt utanför kontraktshållanden. Ett civilrättsligt problem i komparativ belysning.* Uppsala 1950. Suomessa Hakulisen vaikutus on säilynyt vahvana.

³ Jos asiaa katsotaan palautusvelvollisen kannalta, hän joutuu toisen tekemän erhesuurituksen vuoksi palauttamisvelvolliseksi tahdostaan riippumatta. Hänen tahdonvapauttaan rajoitetaan siten – tosin vain vähän – toisen tahdonvapauden turvaamiseksi. Ajatus velvoiteoikeuden subjektien täydellisestä autonomiasta siten, että toinen voi vaikuttaa toisen velvollisuuksiin vain viimeksi mainitun tahdon kautta, ei siten ole velvoiteoikeudessaan läpivietävissä.

⁴ Ks. esimerkiksi *Markku Helin: Perheoikeuden siveellinen luonne*, Lakimies 2004 s. 1244–1266.

⁵ Perheoikeudessa on tosin vanhastaan tunnettu edunpalautussäännösten kaukainen sukulainen, vastikesääntely, jonka avulla on pyritty estämään aviopuolisoiden eri omaisuuslajeja sekoittumasta toisiinsa ja avioliittolakia edeltäneessä lainsäädännössä myös omaisuuden siirtymistä suvulta toiselle avioliiton kautta. Vastikesääntely ei kuitenkaan ensisijaisesti koske puolisoitten keskinäisen varallisuussuhteen sääntelyä, vaikka se siihen vaikuttaakin. Lisäksi se tulee sovellettavaksi vasta osituksessa, jolloin puolisoitten elämänyhteys on lakannut. Vastikesääntely on kuitenkin saatettu nähdä rikastumiskiellon ilmauksena. Ks. *Julian Serlachius: Stadganden om oberättigadt riktande i finsk rätt* s. 149–154 ja 167. *Tidskrift för Retsvidenskap* 1903 s. 137–174

⁶ Lainsäätäjät on erityisesti keskittynyt torjumaan ilmiöitä ja käytäntöjä, jotka sen mielestä voivat vaarantaa autonomisen päätöksenteon avioliiton solmimisen yhteydessä. Tähän ryhmään kuuluvia toimenpiteitä ovat mm. aikaisemmin erivapaudella sallittujen alaikäisavioliittojen kieltäminen (L 351/2019) ja ulkomaille alle 18-vuotiaana solmittujen avioliittojen tunnustamisen rajoittaminen (L 484/2023). Samaa tarkoitusta palvelee myös, vanhentumattoman pikaero-oikeuden (avioliiton kumoamisoikeuden) antaminen puolisoille eräissä tapauksissa (L 484/2023), ja tätä kirjoitettaessa vireillä oleva pakkoavioliittoon saattamisen nimenomainen kriminalisointi väljää rikostunnusmerkistöä hyödyntäen siten, että avioliitoksi katsotaan myös sellainen ei-avioliitto, joka on avioliittoon ”rinnastuva” (LVM 6/2024 vp). Lainsäätäjien työkalut ovat tarkoitukseensa kömpelöitä, mikä vuoksi uudistuksilla on melko vähäisten toivottujen vaikutustensa ohella kielteisiä sivuvaikutuksia, jotka koskettavat niitä, joiden liitto on

Yksilökeskeisyyden korostuminen on avannut tien myös perusteettoman edun palautusta koskevien oppien soveltamiseen perhesuhteissa olevien välillä. Yhteisöllisyys ei silti ole täysin kadonnut perheoikeudesta. Parisuhde ei edelleenkään ole liikesuhde eikä parisuhdeoikeudesta saati perheoikeudesta kokonaisuudessaan ole tullut puhdasta velvoiteoikeutta. Tämä vaikuttaa siihen, millä tavoin ja millaisin rajoituksin perusteettoman edun palauttamisinstituutio toimii perhesuhteessa olevien välillä ja millaisia ongelmia tällöin syntyy. Käsillä olevassa kirjoituksessa tarkastellaan tähän asiakokonaisuuteen liittyviä kysymyksiä kuitenkin niin, että katse rajataan avioliitto-oikeuteen.

Tutkittaessa perheoikeuden ihmiskuvan muuttumista velvoiteoikeuden suuntaan on tavallisesti keskitytty perheoikeudellisiin sopimuksiin.⁷ Perheoikeudessa tapahtunut muutos ei kuitenkaan tyhjenny muutoksiin sen sopimuksellisuudessa. Tässä kirjoituksessa laajennetaan näkökulmaa katsomalla, mitä löytyy, kun tarkastelu ulotetaan tilanteisiin, joissa sopimusta ei ole. Kirjoituksen päätavoitteet eivät ole käytännölliset, vaan löydösten avulla pyritään tuomaan esille eroja, joita perheoikeudelliseen ihmiskuvaan ainakin toistaiseksi yhä sisältyy velvoiteoikeudelliseen verrattuna. Tämä perustavoite ei tietenkään estä sitä, että löydöksistä voisi olla hyötyä myös käytännöllisissä lainsoveltamistilanteissa.

2. Edunpalautus avioliiton aikana

2.1 Lähtökohdat

Avioliittolain tärkein tavoite oli vaimon alisteisen aseman korjaaminen parantamalla hänen asemaansa oikeussubjektina. Avioliittolain mukaan puoliset ovat keskenään yhdenvertaisia. Kummallakin on oma varallisuuspiiri ja lähes rajoittamaton oikeus tehdä sopimuksia sekä keskenään että kolmansien kanssa (avioliittolaki (234/1929), AL 2 § ja 33 §). Periaatteellista estettä edunpalautusinstituution soveltamiseen puolisoitten kesken ei siten ole.

solmittu täällä vallitsevaa yhteisöllisemmän perhekuulttuurin piirissä. Näitä ovat oikeudellisen epävarmuuden ja ontuvien perhesuhteiden lisääntyminen sekä rinnakkaistodellisuuksien syntyminen sen vuoksi, että lainsäätäjä osoittaa pitävänsä vähemmistökuultuuriin kuuluvia perheikäytäntöjä hylättävinä.

Maahanmuuttajien mukana Pohjolaan saapuneiden perhekasitysten kitkemiseen tähtää myös Ruotsissa vireillä oleva hanke serkusten välisten avioliittojen kieltämiseksi. Ks. Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar. Ds 2024:20. Voidaan arvella, että vastaava hanke käynnistyy Suomessakin, sillä sille on odotettavissa tukea sekä ihmisoikeuksia puolustavilta että maahanmuuttoa vastustavilta tahoilta. Ensiksi mainitut olettavat – mielestäni kyseenalaisesti tällaisten hankkeiden puolustavan ihmisoikeuksia, lähinnä avioliiton solmimisen vapautta, ja viimeksi mainitut – mielestäni perustellusti – katsovat, että hankkeella aiheutetaan maahanmuuttajille harmia, hankaluutta ja epämukavuutta ja siten vähennetään maan vetovoimaa maahanmuuton kohteena.

⁷ Asiaa koskevista suomalaisista tutkimuksista ks. esimerkiksi *Soile Pohjonen*: Parisuhde yksityisoikeudellisessa ajattelussa. Suomalainen Lakimiesyhdistys Helsinki 1998 s. 180–236. Ks. myös *Juha Häyhä*: Rakkaus, sopimus ja perhesuhteet s. 347–361 teoksessa Katja Weckström – Matti Ilmari Niemi – Anna Mäki-Petäjä-Leinonen – Joonas Huuhtanen (toim.): *Modernit perhesuhteet ja oikeus*. Alma Talent Helsinki 2021 sekä *Markku Helin*: Sopimusvapauden ajalliset rajoitukset perheoikeudessa. Defensor Legis 2023 s. 409–427.

Edunpalautusta koskevat yleiset säännöt näyttävätkin soveltuvan sellaisiin puolisoitten välisiin tilanteisiin, joissa on kyse erehdyksessä tehtyjen maksujen palauttamisesta tai suoritus- takaisin luovuttamisesta sopimuksen pätemättömyystilanteissa. Osapuolten välinen avioliitto ei vaikuta näiden tilanteiden selvittämiseen. On muitakin vastaavia tilanteita, joissa avioliittolainsäädäntö, joka on *lex specialis* edunpalautusta koskeviin periaatteisiin nähden, ei estä mainittujen periaatteiden soveltamista.⁸

Avioliittolaki tulee kuitenkin sangen usein muuttamaan kuviota. Jos korvausta vaaditaan hyödyttä, jonka toinen puoliso on saanut käytettyään toisen omaisuutta, on otettava huomioon, että käyttö voi olla sallittua puolisoitten keskinäisen elatusvelvollisuuden nojalla. Muutoinkin puolisoilla on tavanomainen joskin rajoiltaan epämääräinen oikeus käyttää yhteisen kotitalouden piiriin kuuluvaa omaisuutta omistussuhteista riippumatta.⁹ Vain näiden rajojen selvä ylittäminen voi antaa perusteen niin sanottuun loukkaukskonduktioon eli edunpalautusvaatimukseen, joka perustuu toisen varallisuuden oikeudettomaan hyödyntämiseen. Puolisoitten välinen elatusvelvollisuus vaikuttaa muutoinkin suuresti siihen, millä tavoin ja missä määrin edunpalautus puolisoitten kesken toteutuu, kuten seuraavasta jaksosta ilmenee.

Eriyissäännöksiä on myös tilanteesta, jossa puoliso vaatii korvausta toisen puolison hyväksi tekemästään avustustyöstä ilman että korvauksesta on sovittu. Avustustyöllä tarkoitetaan toisen puolison avustamista tämän ansiotoiminnassa (AL 64 §). Työn sisältöjen monipuolistumisen myötä tämä alkujaan pienviljelijöitä ajatellen laadittu säännös on nykyään saamassa uutta soveltamisalaa.

2.2. Elatusvelvollisuus ja edunpalautus

AL 46 §:n mukaan kummallakin puolisoilla on velvollisuus kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisoitten elatukseen. Elatusvelvollisuus kestää avioliiton päättymiseen asti ja siten usein pitempään kuin puolisoitten avio-oikeusyhteys, joka katkeaa jo avioerohakemuksen vireille tulon. Perhesuhteissa ehkä tavallisin edunpalautusongelma syntyy, kun puoliso käyttää varallisuuttaan perheensä tarpeisiin yli oman, elatuskyvyn kautta määräytyvän osuutensa. Kyse voi olla esimerkiksi asumis- ja kotitalousmenojen mutta myös kotityön epäsuhtaisesta jakautumisesta.¹⁰ Rahoittava tai muutoin yli osuutensa panostava

⁸ Tilanteet, joissa kysymys edunpalauttamisesta ajankohtaistuu, voivat olla sangen moninaisia. Ks. esimerkiksi *Hellner* 1950 s. 150–170.

⁹ Ks. kuitenkin AL 63 §, jonka mukaan toiselle puolisoille kuuluvan omaisuuden käyttöön tarvitaan omistajapuolison lupa. Lainvalmistelukunnan perusteluista käy kuitenkin ilmi, että tällaisen luvan on katsottava olevan annettu, jolleivät erityiset olosuhteet aiheuta muuta tulkintaa. Käyttöoikeuden olemassaolo perustellaan siten kvasikontrahdiksi sanotun konstruktion avulla. Ks. *Oiva Huttunen: Avioliittolaki*, Helsinki 1929 s. 141–142.

¹⁰ Alkuperäisen avioliittolain mukaan oli selvää, että kotityön perusteella ei voitu vaatia korvausta ilman, että siitä oli sovittu, mutta kotityöhön vedoten oli sitä vastoin mahdollista torjua toisen, perheen elatukseen mielestään liiallisesti panostaneen puolison korvausvaatimus. Asian täytynee yhä katsoa olevan samoin, vaikka selkeä oikeusohje katosi, kun AL 50 §:ää muutettiin vuonna 1987.

puoliso odottaa usein pääsevänsä itsekin nauttimaan ja hyötymään toimintansa hedelmistä joko perheen yhteistalouden kautta tai muulla tavoin. Jos odotus ei syystä tai toisesta toteudu, syntyy kysymys ylisuuren panoksen korvaamisesta. Avioliittolaissa, jossa siirryttiin puolisojen omaisuuksien erillisyyteen, kysymys oli jollakin tavalla ratkaistava.

Jos kysymystä arvioidaan klassisen edunpalautusopin valossa, toisen puolison saama etu olisi lähtökohtaisesti palautettava, jos perhettä yli suhteellisen osuutensa elättänyt ei ole tarkoittanut antaa liikapanostaan puolisolleen lahjana.¹¹ Tämän ohjeen seuraaminen johtaisi vaikeisiin näyttöongelmiin, sillä yli osuutensa suorittaneen puolison tahdosta suoritushetkellä ei yleensä voida esittää näyttöä eikä edes luotettavia presumptioita, sillä perheille ominaiseen toimintalogiikkaan kuuluu, että perheen eteen voidaan tehdä myös pyyteetöntä työtä.

Lainsäätäjät ratkaisi ongelman vuoden 1929 avioliittolaissa luopumalla edunpalautusopin sen klassisessa muodossaan. Oikeustoimen kausi, siis liikaosuuden tehneen puolison tarkoitus suoritushetkellä jätettiin vaille itsenäistä merkitystä. Toisaalta sääntelyä ei myöskään rakennettu puhtaasti hyödyn palauttamisen varaan, vaan palautusvaatimuksen hyväksymiselle asetettiin ehtoja, jotka rajoittavat palautuksen saamista voimakkaasti. Avioliittolakiin alkuun kuuluneen 50 §:n mukaan edunpalautusta voitiin vaatia ainoastaan, jos liikamenot olivat olleet ”melkoiset” ja vaatimus oli olosuhteisiin katsoen kohtuullinen. Vaatimus oli tehtävä kalenterivuosi kerrallaan, ja oikeus vaatia edunpalautusta vanheni, kun vuosi oli kulunut kyseisen kalenterivuoden päättymisestä. Oikeutta vaatia korvausta oli lisäksi rajoitettu henkilöllisessä suhteessa. Vain liikamenot maksaneella puolisoilla oli oikeus vaatimuksen esittämiseen, joten korvaussaatava ei ennen korvaussumman vahvistamista ollut siirrettävissä eikä se periytynyt puolison oikeudenomistajille.¹² Säännös, joka koski elatusmenoja, kattoi käytännössä useimmat puolisojen väliset edunpalautustilanteet, sillä perheen elatusmenojen käsite oli ja on yhä ymmärrettävä laajaksi.

Vuonna 1987 edellä kuvattu säännös kuitenkin poistettiin ottamalla sen tilalle aivan toista asiaa koskeva oikeusohje. Ratkaisu oli yllättävä, sillä AL 50 §:n taustalla oli oikeuspoliittisia tavoitteita, jotka vaikuttavat yhä asianmukaisilta. Sen avulla pyrittiin puolisojen omaisuuksien erillisyydestä tinkimättä muun muassa estämään puolisojen välisiä pikkumaisia ja katkeruutta aiheuttavia riitaisuuksia, jotka lisäksi ovat näytöllisesti erittäin hankalia, sillä elatuspanosten epäsuhtaisuuden toteutukseksi olisi määritettävä myös kodin piirissä

¹¹ Edunpalautuksen edellytyksiä koskevia teorioita on lähes lukemattomia. Klassisella teoriolla tarkoitetaan tässä Y. J. Hakulisen meillä kannattamaa oppia, jonka mukaan edunpalautuksen edellytyksenä on, että varallisuutta on siirtynyt edunsaajalle, mutta siirron oikeudellinen tarkoitus eli kausi on jäänyt toteutumatta tai puuttunut kokonaan. Ks. Yrjö. J. Hakulinen: Perusteettoman edun palautus. Helsinki 1931 s. 122–127.

¹² AL 50 § kuului: ”Niistä menoista, mitkä puolisoilla mahdollisesti on ollut perheen elatukseen yli sen, mitä hän olisi ollut velvollinen suorittamaan, älköön hänellä olko valta hakea toiselta puolisoilta korvausta, paitsi milloin liikamenot ovat olleet melkoiset ja vaatimus on olosuhteisiin katsoen kohtuullinen. Korvauskannetta älköön tehtävä sen jälkeen, kun vuosi on kulunut kalenterivuoden päättymisestä. Korvausta älköön hakea muu kuin korvaukseen oikeutettu puoliso”.

suoritetun työn taloudellinen arvo.¹³ Edunpalautusvaatimuksen henkilökohtaisuus puolestaan suojaasi perhettä sivullisten, kuten puolison velkojien tai perillisten vaatimuksilta, joiden perusteena oli se, miten perhettä oli avioliiton aikana elätetty.

AL 50 §:ssä olleen oikeusohjeen poistamista perusteltiin hallituksen esityksessä lyhyesti AL 49 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa. Niiden mukaan AL 50 §:n säilyttämiseen sellaisenaan ei ollut aihetta, koska elatusapua voidaan ehdotetun 49 §:n mukaan määrätä taannehtivasti kanteen vireillepanoa edeltäneeltä vuodelta.¹⁴

Muutos ymmärrettiin oikeuskirjallisuudessa niin, että mahdollisuus vaatia taannehtivaa elatusapua korvasi aiemmin lain 50 §:ssä tarjotut oikeuskeinot. Tämän tulkinnan mukaan AL 49 § on erityissäännös, joka kokonaan estää velvoiteoikeudellisten edunpalautusta koskevien periaatteiden soveltamisen, kun on kyse elatuspanosten epäsuhdan tasoittamisesta. Silloinkin, kun puoliso ei tarvitse eikä vaadi tulevaa aikaa koskevaa elatusapua, hänen ainoa keinonsa toteutuneiden elatusmenojen epäsuhdan tasoittamiseksi olisi tämän tulkinnan mukaan vaatia takautuvaa elatusapua.¹⁵

Korkein oikeus hyväksyi tämän tulkinnan. Tapauksessa *KKO 2007:13* puoliso oli pesänjakajan toimittamassa osituksessa vaatinut korvausta siitä hyödystä, jonka puoliso sai, kun tämä oli avioeron harkinta-ajan saanut asua yksin puolisoitten yhteisesti omistamassa asunnossa. Korvausta siis vaadittiin ajalta, jona puolisoit olivat vielä elatusvelvollisia toisiaan kohtaan. Korkein oikeus jätti vaatimuksen tutkimatta sillä perusteella, että vaatimus koski puolison elatusta, joka ei ole osituksessa ratkaistava kysymys. Päätöksen perusteluissa korkein oikeus totesi *obiter dictum* –luonteisesti vielä, että elatusapua voidaan määrätä taannehtivasti vain kanteen vireillepanoa edeltäneeltä vuodelta. Koska asumiskorvausta vaadittiin tätä aikaisemmalta ajalta, vaatimus oli esitetty liian myöhään. Velan vanhentumisesta annetun lain 4, 7 tai 8 §:ssä tarkoitettua edunpalautusvelan vanhentumisajankautta ei siten korkeimman oikeuden mukaan voitu soveltaa.

¹³ Lainvalmistelukunnan esittämistä perusteluista ks. *Huttunen* 1929 s. 115–117. Voidaan kysyä, miksi lainvalmistelukunta piti pienehkön taloudellisen edun velkomista pikkumaisena. Miksi vaatimus vähäisen edun korvaamisesta on perhesuhteessa pikkumaista, mutta puhtaasti velvoiteoikeudellisessa suhteessa ei? Otaksun, että taustalla on ajatus, jonka mukaan hyvässä perhe-elämässä ei ole kyse puolisoitten suoritus- ja vastasuoritusten taloudellisen arvon vertaamisesta toisiinsa, vaan pikemminkin väljästi ymmärretystä vastavuoroisuudesta, jolloin vertailuun tulee mukaan myös sellaisia ei-taloudellisia suureita, kuten hoiva, välittäminen ja rakkaus.

¹⁴ Perustelujen asianomainen kohta kuuluu: ”Elatusavun tuomitseminen taannehtivasti saattaa olla perusteltua esimerkiksi silloin, kun puoliso on avioliiton aikana elatusapuvaatimuksen vireille tuloa edeltäneenä aikana jo pidempään laiminlyönyt elatusvelvollisuuttaan. Säännös korvautuu tällaisten tapausten osalta voimassa olevan lain 50 §:n, jonka säilyttäminen sellaisenaan ei enää ole aiheellista”. Ks. HE 62/1986 vp s. 61.

¹⁵ Ks. *Eva Gottberg-Talve*: Avioliittolain uudistusten vaikutuksista puolisoitten oikeussuhteisiin avioliiton aikana s. 961–963. Lakimies 1987 s. 945–964. Ks. myös *Aulis Aarnio – Markku Helin*: Avioliittolain muutetut säännökset. A-Tieto Oy Tampere 1988 s. 54. Näkemys toistettiin teoksessa *Aulis Aarnio – Markku Helin*: Suomen avioliitto-oikeus. Lakimiesliiton kustannus Helsinki 1992 s. 58.

Sama kanta otettiin, jos mahdollista, vieläkin selvemmin ratkaisussa *KKO 2008:66*. Tapauksessa puoliset olivat yhdessä vuokranneet määräajaksi asuinhuoneiston. Toisen puolison muutettua pois asuntoon jäänyt puoliso oli yksin maksanut huoneiston vuokran vuokrasuhteen päättymiseen asti ja vaati toiselta korvausta vedoten takautumisoikeuteensa. Korkein oikeus hylkäsi kanteen. Se katsoi, ettei yleisiä siviilioikeudellisia periaatteita voida soveltaa velkaan, joka on otettu perheen elatusta varten, sillä puolisoiden keskinäinen vastuu elatustarkoitukseen otetusta velasta määräytyy heidän keskinäisen elatusvastuunsa osoittamassa suhteessa. Jos puoliso on suorittanut elatusta yli osuutensa, hän voi korkeimman oikeuden mukaan saada siitä korvausta taannehtivan elatusavun muodossa. Sen vuoksi myös yksin vuokrat maksaneen puolison oikeus korvaukseen on arvioitava AL 49.1 §:n nojalla taannehtivaa elatusapua koskevana kysymyksenä.¹⁶

Voimassa olevan oikeutemme kanta on näin ollen, että edunpalautusta koskevia velvoiteoikeudellisia periaatteita ei sovelleta, kun arvioitavana on kysymys oikeudesta edunpalautukseen sellaisen puolison suorituksen nojalla, joka on tyypiltään perheen elatusta koskeva meno. Esimerkiksi puoliso, joka on maksanut pois puolisojen yhteiset vuokrat tai yhteisen asuntovelan, ei siten ole oikeutettu saamaan toiselta korvausta tämän osuudesta regressioikeuden nojalla, vaan jotakin saadakseen hänen tulee osoittaa, että hän on viimeisen vuoden aikana elättänyt perhettä yli osuutensa.¹⁷ Elatuspanosten oikeasuhtaisuutta arvioitaessa lienee pidettävä silmällä vain vaatimusta edeltävää vuoden ajanjaksoa, sillä sitä aikaisempaan ajankohtaan perustuvat vaatimukset ovat vanhentuneet. Rajoittuminen viimeiseen vuoteen ei tosin aina johda oikeudenmukaiseen tulokseen. Voihan olla, että puoliso, joka viimeisimmän vuoden tapahtumien nojalla on velvollinen suorittamaan tasoittavaa elatusta, olisi itse edellisen vuoden osalta ollut oikeutettu vastaavankokoiseen tasoitukseen. Lähdettäessä siitä, että asiassa on kyse takautuvasta elatuksesta, on kuitenkin vaikeaa löytää argumenttia, joka oikeuttaisi pitemmän kuin AL 49.1 §:ssä mainitun aikavälin käyttämisen.¹⁸

Edellä sanottu johtaa kysymään, voiko tasoitusvelallinen kuitenkin käyttää aikaisemmalta ajalta olevaa väitettyä tasoitussaatavaansa kuittaukseen.¹⁹ Avioliittolaissa ei ole kuittausta

¹⁶ Ks. erityisesti KKO:n perustelujen kohta 5.

¹⁷ Oikeustilan hyvistä ja huonoista puolista ks. *Tapani Lohi* : Aviovarallisuus-oikeus, 2.p. Alma Talent Helsinki 2023 s. 372–374 Huonona puolena Lohi mainitsee mm. sen, että maksaessaan yksin ehkä suurenkin yhteisen velan puoliso heikentää omaa taloudellista asemaansa, sillä korvauksen saaminen toiselta puolisoilta hankaloituu verrattuna tilanteeseen, jossa normaalit regressio-oikeutta koskevat periaatteet soveltuvat.

¹⁸ Lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 11.2 §:n mukaan elatusavun muuttamista harkittaessa voidaan erityisistä syistä ottaa huomioon myös kanteen vireille panoa edeltäneen yhden vuoden aikana vallinneet olosuhteet. Tässä on siis hyväksytty olosuhteiden huomioon ottaminen ajalta, jolta elatusavun muuttaminen ei ole mahdollista. Avioliittolaissa ei vastaavaa säännöstä ole. Säännöksen analoginen soveltaminen puolison elatukseen ei nähdäkseni ole mahdollista, sillä se otettiin lapsen elatuksesta annettuun lakiin ikään kuin pehmentämään sitä, että lapsen elatusapua ei voida – toisin kuin puolisolle vahvistettua elatusta – lainkaan muuttaa taannehtivasti.

¹⁹ Vakiintuneesti katsotaan, että elatusapuvaatteet ovat suojattuja kuittausta vastaan. Ks. esim. *Jouko Halila – Matti Ylöstalo*, Saamisen lakkaamisesta, Suomalainen Lakimiesyhdistys Helsinki 1979 s. 51, *Markku Helin*, Lapsen elatus, teoksessa *Heikki Mattila* (toim.), Lapsioikeuden pääpiirteet 2. p., Juridica Helsinki 1984 s. 191–192 ja *Erkki Aurejärvi* –

koskevia säännöksiä, joten ohjaututaan yleisten säännösten pariin. Velan vanhentumisesta annetun lain (VanhL, 728/2003) 15 §:n mukaan pääsääntönä on, että velallinen saa käyttää vanhentunutta saatavaansa kuittaukseen vain, jos kuittauksen edellytykset ovat täyttyneet ennen saatavan vanhentumista. Tätä rajoitusta ei kuitenkaan ole, jos osapuolten saatavat liittyvät samaan oikeussuhteeseen. Oikeus kuittaukseen näyttää siten riippuvan siitä, miten ”sama oikeussuhde” on ymmärrettävä. Jos pidetään riittävänä, että velat liittyvät saman avioliiton elatussuhteisiin, päädytään siihen, että palautusvelallisen ilmoittaessa käyttävänsä kuittausoikeuttaan tarkastelun kohde laajenee kattamaan puolisojen elatushistorian koko avioliiton ajalta.²⁰

Tasoittava elatusapu eroaa piirteiltään merkittävästi ”tavallisesta” elatuksesta. Tasoittavassa elatuksessa katse on menneessä, kun taas muutoin elatusta vahvistettaessa katsotaan eteenpäin ja pyritään löytämään ratkaisu, joka turvaisi sekä maksajan että saajan toimeentuloa vastaisuudessa. Tämä synnyttää kysymyksen siitä, missä laajuudessa tasoittavan elatusavun suuruutta laskettaessa voidaan turvautua elatusapua koskeviin periaatteisiin, joihin kuuluu elatuskyvyn ja elatuksen tarpeen huomioon ottaminen.

Vaikuttaa selvältä, että tasoitusta vaativan puolison vastaisella elatuksen tarpeella ei ole merkitystä ja että tasoituksen laskemisen lähtökohtana on perusteeton etu, varojen säästyminen, jonka toinen puoliso on saanut toisen suhteettoman suuresta elatussuorituksesta. Liikasuorituksen määrä täytyy arvioida lähtien kummankin puolison elatuskyvystä ajanjaksolla, johon tasoitusvaatimus kohdistuu. Avoimeksi näyttää sitä vastoin jäävän, mikä merkitys on tasoitusvaatimuksen kohteeksi joutuneen puolison maksukyvyllä ajankohtana, jolloin vaatimus esitetään. Kysymyksen eteen joudutaan, jos tasoitusvelallisen maksukyky on olennaisesti heikentynyt sen ajanjakson jälkeen, jolta kompensatiota vaaditaan. Jos vastausta haetaan kanteen luonnehdinnasta käsin, toisin sanoen lähdetään siitä, että kyseessä on elatuskanne, tasoitusvelallisen elatuskyvylle on annettava merkitystä, sillä elatuskyky on AL 48 §:n mukaan tärkeä parametri aina elatusta vahvistettaessa. Tasoitus voinee siten jäädä vajaaksi tai kokonaan saamatta, jos tasoitusvelvollisen puolison taloudellinen asema on heikentynyt sen jälkeen, kun kausi, jolta tasoitusta vaadittiin, päättyi. Päätelmä on käsiteläinopillinen, mutta sen tulosta voidaan puolustaa myös reaalisin argumentein.²¹ Tasoituksen vaatiija ei itsekään hyötyisi palautusvelvollisen talouden

Mika Hemmo, Velvoiteoikeuden oppikirja, Condictio Helsinki 1988 s. 192. Kuittauskiellon ei kuitenkaan voitane katsoa ulottuvan tilanteisiin, joissa sekä pääsaaminen että vastasaaminen ovat elatussaatavia.

²⁰ VanhL:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan, että vaatimus saatavien liittymisestä samaan oikeussuhteeseen ei tarkoita, että saatavilla tulisi olla sama yhteinen peruste tai että ne liittyisivät samaan yksittäiseen oikeustoimeen. Pitkäkestoisissa liikesuhteissa voi perustelujen mukaan olla useampia ristikkäisiä velkoja, joiden voidaan katsoa muodostavan kiinteän liiketaloudellisen kokonaisuuden. Ks. HE 187/2002 vp s. 67. Jos tämä riittää täyttämään vaatimuksen, täytyy katsoa, että myös samaan avioliittoon liittyvät vastakkaiset elatusvaatimukset sen täyttävät.

²¹ Käsiteläinopillinen, olemuksesta tai luonnehdinnasta päätelmä joutui 1950-luvulla ja seuraavina vuosikymmeninä huonoon huutoon oikeustieteen analyttis-realistisen suuntauksen siihen kohdistaman kritiikin seurauksena. Päätelmän huono maine on säilynyt nykypäiviin saakka. Käsitteistä päätelmä on kuitenkin täysin hyväksyttävä argumentaation muoto, joka perustuu tutkittavan ilmiön systeemisäiseen analogisuuteen toisen jo tunnetun ilmiön

raunioittamisesta, sillä tällöin hänen velvollisuutensa elättää perhettä kasvaisi ja hän joutuisi mahdollisesti maksamaan elatusapua palautusvelvolliselle. Ehdotettu tulkinta on luonteva myös lähdettäessä siitä, että tasoittava elatus otettiin lakiin AL 50 §:ssä aiemmin säädetyn edunpalautusvelvollisuuden tilalle. Tuon säännöksen mukaan palautusvaatimus voitiin hyväksyä vain, jos se oli olosuhteisiin katsoen kohtuullinen. Palautusvelvollisen maksukyky voitiin siten ottaa huomioon osana kohtuullisuusarviota.²²

2.3. Edunpalautussaatavien kolme ryhmää

Edellä sanotusta seuraa, että puolisoiden väliset edunpalautussaatavat on syytä jakaa kolmeen ryhmään, nimittäin tasoittavaa elatusta koskeviin, avustustyötä koskeviin ja muihin, ”tavallisiin” edunpalautussaataviin. Kahta ensimmäistä ryhmää muotoaa avioliittolain erityissääntely, kun taas kolmanteen ryhmään jäävät tapaukset, joissa voidaan soveltaa velvoiteoikeudellisia periaatteita sellaisinaan.

Ensimmäisessä ryhmässä palautuksen suurus arvioidaan käyttäen lähtökohtana toteutuneen elatuspanoksen ja laissa vaaditun elatuspanoksen erotusta, kun taas kolmannessa lähtökohtana on toiselle koitunut perusteeton hyöty. Avustustyön korvaamisen osalta ei ole selkeää mittapuuta, vaan sekä korvauksen maksaminen ylipäättään että korvauksen määrä riippuvat siitä, mitä on pidettävä kohtuullisena. Korvauksen määrää arvioitaessa on otettava huomioon, että avustava puoliso saa yleensä työstään hyötyä siten, että perheen tulot ja talous paranevat, kun työtä ei tarvitse ostaa perheen ulkopuolelta. Korvattavaksi voinee siten enintään tulla se avustustyöstä aiheutuva hyöty, joka ei elatuksen muodossa palaudu perheelle.²³

Ryhmiä väliset erot eivät kuitenkaan rajoitu tähän, vaan näyttäytyvät erityisesti puolisoiden omaisuuden osituksessa, johon palataan jäljempänä. Mutta eroa on myös siinä, miten erityyppiset palautussaatavat vanhentuvat. Tasoittavaa elatusta voidaan vaatia ainoastaan kanteen vireillepanoa edeltäneeltä vuodelta. Avustustyöstä johtuvaa korvausvaatimusta koskee samantapainen lyhyt mutta eri tavoin laskettava määräaika.²⁴ Kummassakin tapauksessa kyseessä lienee aineellinen määräaika, jota ei voida palauttaa eikä

kanssa. Käsitelainopissa oli ongelmansa, mutta ne eivät olleet ontologisella tai tieteenfilosofisella tasolla, kuten kriitikot väittivät, vaan liittyivät pikemminkin siihen, että käsitteistä päättelyn tulosta pidettiin liian vahvana muihin argumentteihin nähden ja että käsitejärjestelmää, josta päätelmät tehtiin, ei pidetty ajan tasalla maailman muuttuessa. Ks. *Markku Helin*: Käsitteistä pääättelemisestä, teoksessa *Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 14/2 1985*. Suomalainen Lakimiesyhdistys Helsinki 1985 s. 82–92.

²² Palautuksen kohtuullistamisen katsotaan olevan mahdollista myös perusteettoman edun palautusta koskevien yleisten oppien mukaan. Ks. esimerkiksi *Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 273–276*.

²³ Avustustyön korvaamisesta ks. *Huttunen 1929 s. 143–145*. Ks. myös *Aarnio – Helin 1992 s. 285–287*, *Eva Gottberg: Perhe, elatus ja sosiaaliturva*. Turku 1995 s. 86–89 ja *Lohi 2023 s. 389–393*.

²⁴ AL 64.2 §:n mukaan korvausta, josta ei ollut sovittu, ei voida vaatia sen jälkeen, kun vuosi on kulunut sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana työ suoritettiin. Määräaika on siten sama kuin se oli alkuperäisessä AL 50 §:ssä.

vanhentumista siten katkaista. Muut edunpalautussaatavat vanhentuvat sitä vastoin velan vanhentumisesta annetun lain mukaisesti, joten vanhentuminen on katkaistavissa.

Laki velan vanhentumisesta antaa edunpalautusvelalle kaksi vanhentumisaikaa. Lain 4 §:n ja 7.1 §:n 4 kohdan mukaan edunpalautusvelka vanhenee kolmen vuoden kuluttua siitä, kun palautusvaatimuksen esittäjä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää erehdyksessä tehdystä maksusta, sopimuksen pätemättömyydestä tai muusta edunpalautuksen perusteena olevasta tapahtumasta ja perusteettoman edun saajasta. Jos kysymys kuitenkin on toistaiseksi myönnetystä tai ehdollisesti syntyvästä velasta tai muusta velasta, jonka vanhentumisaika ei määräydy lain 5 – 7 §:n nojalla, velka vanhentuu 10 vuoden kuluttua velan oikeusperusteen syntymisestä (VanhL 8.1 §). Ratkaisu *KKO 2010:66* valaisee vanhentumisaajan laskemista tilanteissa, joissa puolisoiden ilmeisenä tarkoituksena on ollut, ettei velkaa tulla perimään suhteen kestäessä. Ratkaisun mukaan tällöin on sovellettava 10 vuoden vanhentumisaikaa.²⁵

Sen tähden, että jokaista palautusvaatimusten ryhmää koskevat omat säännöksensä, kysymys ryhmien välisestä rajanvedosta käy tärkeäksi. Avustustyön osalta ei yleensä kohdattane vaikeuksia, vaikka ansio- ja kotityön välinen raja voi joskus olla sumea. Sitä vastoin tasoittavaa elatusta koskevan palautusvaatimuksen ja muun, ”tavallisen” edunpalautusvaatimuksen välisen rajan paikka ei ole selvä. Ohjetta asian arviointiin saataneen oikeuskirjallisuudessa esitetystä pohdintoista, jotka koskevat elatusvelan käsitettä. Voidaan näet ajatella, että edunpalautusvelka on elatusta koskevaa, jos puolison panostus on suunnattu sellaisen hyödykkeen (tavaran tai palvelun) hankintaan tai tuottamiseen, että kyseisen hyödykkeen hankkiminen velaksi olisi täyttänyt elatusvelan kriteerit AL 52.2 §:n mukaan.²⁶ Elatusta koskeva edunpalautusvelka voinee syntyä myös siten, että puoliso maksaa pois rahalainan, jonka hän on ottanut ja käyttänyt yhteisen kotitalouden hankintoihin. Se seikka, että toinen puoliso ei velkojaan nähden joudu yhteisvastuuseen tällaisesta velasta (AL 52.2 §), ei ole merkityksellinen arvioitaessa, onko lainan ottanut ja maksanut puoliso näin tehdessään osallistunut perheen elatukseen yli osuutensa.²⁷

²⁵ Ratkaisu koski avopuolisoita. Kyse oli tilanteesta, jossa avopuolisot olivat ostaneet yhteisen asunnon siten, että toinen puolisoista oli rahoittanut 94 % kaupasta. Ratkaisun ennakkotapauseritys ulottuu mielestäni myös aviopuolisoihin, mutta rajoittuu tällöin koskemaan vain puolisoiden ”tavallisia” edunpalautussaatavia.

²⁶ Siitä, millaisten hyödykkeiden hankkiminen synnyttää elatusvelan, josta puoliso ovat yhteisvastuussa, ks. esimerkiksi *Lohi 2023* s. 363–371. Elatukseen liittyvien käyttökorvausten ja muiden puolisoiden välisten käyttökorvausten hankalasta rajanvedosta ks. myös *Eva Gottberg: Omistusasunnon käytöstä parisuhteen päättyessä* s. 602, *Lakimies 2007* s. 600–610.

²⁷ Jotta puoliso ei tasoittavan elatuskorvauksen muodossa joutuisi osallistumaan toisen puolison tuhlailevasta menettelystä aiheutuviin suhteettoman suuriin kustannuksiin, täytyy edellyttää, että velanotto ja sillä tehty hankinta on ollut puolisoiden olosuhteisiin nähden järkevä ja kohtuullinen. Tämä saa tukea AL 46 §:stä, jonka mukaan elatusvelvollisuus rajoittuu siihen, mikä on elatusvelvollisen kyvyn mukaista. Sellainen panostus, joka selvästi ylittää panoksen antajan elatuskyvyn, ei siten ole elatusvelvollisuuden täyttämistä eikä toisen puolison voida edellyttää osallistuvan tällaisiin kuluihin. Asian lienee ymmärrettävä olevan näin, vaikka puolison panostus olisi ollut perheen kannalta hyödyllinen. Myös puolisoiden omaisuuksien erillisyyperiaatteesta voidaan katsoa johtuvan, ettei puolison velvollisuus osallistua tasoittavan elatuksen kautta toisen puolison aiheuttamiin kuluihin voi olla rajoitukseton.

Jotta edunpalautusvelka voisi olla elatusta koskevaa, sen tulee lisäksi ajoittua aikavälille, jolloin puoliset olivat toisiaan kohtaan elatusvelvollisia. Jos puoliso on ennen avioeroa muuttanut pois yhteisesti omistetusta kodista, johon toinen puoliso on jäänyt asumaan, viimeksi mainitun puolison saama käyttöhyöty avioeron lainvoimaiseksi tuloa edeltäneeltä ajalta on korvattava toiselle puolisolalle tasoittavaa elatusta koskevien sääntöjen mukaan, mutta jos palautusvaatimus koskee avioeron ja osituksen välistä aikaa, kyse on muusta edunpalautusvelasta.

Kyse ei ole lainkaan edunpalautuksesta, jos puolison toiminta, esimerkiksi tietyn suuren hankinnan yksin rahoittaminen, perustuu puolisoitten väliseen sopimukseen. Sopijapuolten oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät tällöin sopimuksen pohjalta ja kysymys, millä tavoin kumpikin on osallistunut perheen elatukseen, jää irrelevantiksi. Sopimuksia tekemällä on siten mahdollista välttää tasoittavan elatuksen arviointiin liittyviä vaikeita ongelmia. Sopimusten tekeminen todistettavalla tavalla perheen talouden moninaisista kysymyksistä ei toisaalta ole kovinkaan luontevaa, vaan olisi usein vastoin sitä, miten perhe-elämässä toimitaan.

3. Edunpalautus ja aviopuolisoiden välinen ositus

Hyvin monet seikat vaikuttavat siihen, mitä puolisoitten keskinäiselle edunpalautusvelalle ja -saatavalle tapahtuu omaisuuden osituksessa. Näitä ovat puolisoitten aviovarallisuusjärjestelmä, edunpalautusvelan/-saatavan syntyajankohta ja se, onko kyse tasoittavasta elatuksesta vai muusta edunpalautuksesta.

Jos edunpalautusvelka koskee tasoittavaa elatusta, sen kohteluun osituksessa täytyy soveltaa AL 102 §:ää, sillä korkeimman oikeuden luonnehdinnan mukaan kyseessä on elatussaatava.²⁸ Päätelmä on käsitelainopillinen, mutta vasta-argumentteja sen torjumiseksi ei ole helppoa löytää. Mahdollisesti voitaisiin vedota siihen, että avioliittolain 50 §:ssä aikoinaan tarkoitettu liikamenojen korvausvelka oli tavallista puolisoitten välistä velkaa, joka oli osituslaskelmassa otettava huomioon toisen varoina ja toisen velkana, jos puolisoilla oli avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Argumentti ei kuitenkaan ole kovin vahva, sillä AL 102 §:n ala ja funktio on sen säädösympäristössä toteutettujen muutosten seurauksena muuttunut muutoinkin.²⁹ Lisäksi myös argumentin paikkansapitävyys on kyseenalainen, sillä liiallisiin elatusmenoihin perustuva korvausvelka oli mahdollisesti katsottava AL 35.3 §:ssä

²⁸ AL 102 § kuuluu: ”Eräänä elatusapu, joka puolison on suoritettava toiselle puolisolalle, on suoritettava osituksessa sikäli kuin elatusvelvolliselle puolisolalle osituksessa tulee tai hänellä muutoin on omaisuutta, joka ei mene velan katteeksi”.

²⁹ Elatusapua voitiin AL:n alkuperäisten säännösten mukaan tuomita ainoastaan, kun puoliset tuomittiin avioeroon. Elatusapu oli tällöin katsottava varallisuudeksi, jonka puoliso sai vasta avio-oikeusyhteyden katkettua, joten se jäi jo tällä perusteella osituslaskelman ulkopuolelle. AL 102 § koski siten tällöin ainoastaan elatusapuvelan suorittamista osituksen yhteydessä. Kun puolisolalle tuomittavaa elatusapua koskevat säännökset myöhemmin muuttuivat niin, että elatusapua voitiin tuomita myös ajalta, jolloin puolisoilla oli avio-oikeusyhteys, AL 102 § laajeni koskemaan myös osituslaskelman tekemistä.

tarkoitetuksi henkilökohtaiseksi omaisuudeksi, johon avio-oikeutta koskevat määräykset soveltuvat vain rajallisesti.³⁰

Se, että tasoittavaa elatusta koskevaan edunpalautusvelkaan sovelletaan AL 102 §:ää, tarkoittaa sitä, että velkaa ja sitä vastaavaa saatavaa ei oteta huomioon osituslaskelmassa. Velka ja saatava jäävät siten osituslaskelman ulkopuolelle, vaikka korvattava etu olisi kertynyt ajalta, jolloin puolisoiden välillä oli avio-oikeusyhteys. Sitä vastoin velka maksetaan osituksen yhteydessä, jos velalliselle osituksessa tulee tai hänellä muutoin on omaisuutta, joka ei mene velan katteeksi. Tämä on edunpalautusvelkojan kannalta edullista, koska saatava ei kutistu osituksessa, vaan edunpalautus toteutuu täysimääräisenä. Ero muihin keskinäisiin edunpalautussaataviin on suuri, kuten pian jäljempänä havaitaan.

Tasoittavaa elatusta koskeva edunpalautussaatava painii omassa sarjassaan myös sikäli, että pesänjakajalla ei ole kelpoisuutta päättää saatavan suuruudesta. Näin päätti korkein oikeus ratkaisussa *KKO 2007:13*, joka koski toisen puolison puolisoiden yhteisesti omistaman asunnon käytöstä saaman asumishyödyn korvaamista avioeron harkinta-ajalta. Keskittämisperiaatetta³¹ ei korkeimman oikeuden mukaan voitu soveltaa, koska vaatimus koski puolison elatusta ja kuului siten tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ratkaisu johdettiin siis suoraan siitä, miten vaatimus oli korkeimman oikeuden mukaan luonnehdittava. Reaalisten argumenttien pohjalta olisi ehkä voitu päätyä toiseenkin tulokseen. Kuten edellä on osoitettu, tasoittava elatus eroaa tavallisesta elatuksesta monin tavoin, mikä olisi avannut mahdollisuuden päättää, että kyseessä ei ole sellaisesta ”varsinaisesta” elatuksesta, josta päätöksen voi riitatilanteessa tehdä vain tuomioistuin.

Pesänjakajan toimivallan epäävä ratkaisu johtaa palautusvelkaa koskevan päätöksenteon hajautumiseen, sillä pesänjakajan katsotaan vakiintuneesti voivan päättää asumishyödyn korvaamisesta avioeron ja osituksen väliseltä ajalta.³² Toimivalta jakautuu pesänjakajan ja tuomioistuimen kesken siitä riippuen, miltä aikajaksolta korvausta haetaan. Samaan tapahtumainkulkuun perustuvan riidan jakaminen kahdelle toimielimelle lienee harvoin tarkoituksenmukaista. Tämän vuoksi on perusteita hienosäätää keskittämisperiaatetta ja katsoa, että tuomioistuin voi tällaisessa tapauksessa tutkia riidan koko aikaväliltä, vaikka pesänjakaja olisi jo määrätty.

³⁰ Korvaussaatavan henkilökohtaisuuden puolesta puhuu se, että vain liikamenot maksanut puoliso itse voi korvausta vaatia. AL 35.3 §:ssä tarkoitettun henkilökohtaisen omaisuuden käsitteestä ks. esimerkiksi *Aarnio – Helin* 1992 s. 137–140 ja *Lohi* 2023 s. 200–210.

³¹ Keskittämisperiaatella tarkoitetaan oikeuskirjallisuudessa oikeuskäytännön pohjalta kehitettyä oppia, jonka mukaan pesänjakajan tulee lähtökohtaisesti päättää puolisoiden välisten, ositukseen vaikuttavien riitakysymysten ratkaisusta ositustoimituksessa, jollei päätösvaltaa ole nimenomaisesti annettu toiselle taholle.

Keskittämisperiaatteesta ks. *Pertti Välimäki*: *Pesänjakaja*, Alma Talent Helsinki 2021 s. 25–35 ja siinä mainittua kirjallisuutta. Ks. myös *Lohi* 2023 s. 770–780.

³² Ks. *KKO 1996:53* ja *KKO 1996:54*. Ks. myös *Pertti Välimäki*: Välitilan aikana syntyneet korvaus- ja regressivelat osituksessa s. 509–510, *Defensor Legis* 1999 s. 500–511, *Gottberg* 2007 s. 602, *Tuulikki Mikkola*: *Yhteisomistus*, Alma Talent Helsinki 2017 s. 150–153 ja *Lohi* 2023 s. 388.

Muiden keskinäisten edunpalautusvelkojen ja -saatavien käsittelyyn osituksessa ei näytä liittyvän erityiskysymyksiä. Sekä avustustyöstä johtuvia että ”tavallisia” edunpalautusvelkoja käsitellään osituksessa samoin kuin puolisoiden keskinäisiä velkoja/saatavia muutoinkin. Edunpalautussaatava tulee mukaan laskennalliseen ositukseen, jos sen on katsottava olevan avio-oikeusomaisuutta. Edunpalautusvelka, joka on syntynyt ennen AL 90 §:ssä tarkoitettua avio-oikeusyhteyden katkeamishetkeä, tulee puolestaan yleensä vähennettäväksi velallisen avio-oikeusomaisuudesta, sillä velka katetaan vapaaomaisuudella vain AL 99 §:n 2 ja 3 momentissa mainituissa poikkeustapauksissa.

Jos sekä edunpalautussaatava että -velka on edellä selostettujen sääntöjen mukaan otettava huomioon avio-osan suuruutta laskettaessa, edunpalautussaatava neutraloituu eli katoaa osituksessa. Puhtaasti osituslaskelman kannalta katsottuna edunpalautusvelallinen näyttää tosin hyötyvän, sillä siitä riippuen, onko hän tasinkoa maksava vai sitä saava osapuoli, hänen tasinkovelkansa vähenee tai tasinkosaatavansa kasvaa velan määrällä.³³ Mutta kun velka maksetaan, tilanne tasoittuu ja muodostuu samaksi kuin jos edunpalautusvelkaa ei olisi ollutkaan.³⁴

Muun kuin tasoittavaa elatusta koskevan edunpalautusvaatimuksen vaikutukset voidaan siten käytännössä usein torjua hakemalla avioeroa. Edunpalautusta koskevalla vaatimuksella on näissä tapauksissa asiallista merkitystä vain, jos palautussaatava, palautusvelka tai molemmat on lain mukaan jätettävä huomiotta puolisoiden avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöä laskettaessa. Tavallisimmin nämä ehdot täyttyvät, kun puoliset ovat tehneet avioehdon, jolla avio-oikeus on toisen tai kummankin puolison osalta suljettu kokonaan tai osittain pois, tai kun edunpalautusvelka on syntynyt aikana, jolloin puolisoiden avio-oikeusyhteys oli avioeron hakemisen vuoksi katkennut.³⁵

³³ Kun keskinäinen edunpalautussaatava otetaan mukaan osituslaskelmaan, puolisoiden avio-oikeusosa ei tästä kasva, sillä toisen saatavaa vastaa toisen samansuuruinen velka. Palautusvelallisen avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö sitä vastoin vähentyy velan määrällä, mistä aiheutuu vastaava muutos tasinkoon, joka lasketaan avio-oikeusosan ja puolison omaisuuden säästön erotuksena.

³⁴ Tämän aviovarallisuusjärjestelmästä johtuvan lopputuloksen oikeudenmukaisuutta koskevasta pohdiskelusta ks. *Pertti Välimäki*: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Lakimiesliiton Kustannus Helsinki 1995 s. 239–242. Välimäki, joka tarkastelee velan neutraloitumisen merkitystä lähinnä osituksen sovittelun kannalta, päätyy siihen, että puolisoiden keskinäisen velan mitätöityminen osituksessa voi olla osituksen sovittelua koskevassa harkinnassa huomioon otettava seikka arvioitaessa, miten puoliset ovat toimineet omaisuuden kartuttamiseksi ja säilyttämiseksi.

³⁵ Aviopuolisoiden välisiä edunpalautusriitoja näyttää oikeuskäytännössä esiintyvän vain vähän. Tämä johtunee paitsi siitä, että ositus neutraloi keskinäiset edunpalautussaatavat, myös siitä, että jos puoliso toiminnallaan onnistuu parantamaan koko perheen varallisuusasemaa, hän saa siitä osuutensa osituksessa sovellettavan puolittamisperiaatteen kautta. Tilanne on tältä osin täysin toinen kuin avoliitoissa, joissa hyvitysvaatimus eli vaatimus perusteettoman edun palauttamisesta avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain (26/2011) 8 §:n nojalla on ainoa ja paljon käytetty keino.

Tasoyttavaa elatusta koskevan edunpalautussaatavan ja muiden puolisojen keskinäisten saatavien erilainen kohtelu osituksessa synnyttää kysymyksen, onko tällaiselle kohtelulle oikeuspoliittisia perusteita. Jos kaikki muut puolisojen keskinäiset saatavat neutraloituvat osituksessa, mikä olisi kestävä peruste sille, että juuri elatuspanosten epäsuhdasta johtuvan saatavan pysyvyys ja maksaminen osituksen yhteydessä turvataan. Onko sittenkin niin, että tasoyttava elatus ei ole elatusta? Asian pohdintaa ei tässä voida jatkaa pitemmälle.

4. Edunpalautus lesken ja puolison kuolinpesän välillä

Puolison kuoltua lesken ja puolison kuolinpesän välillä voi syntyä kahdentyyppisiä edunpalautuskysymyksiä. Ensimmäiseen pääryhmään kuuluvat edunpalautustilanteet, joiden peruste on syntynyt molempien puolisojen eläessä. Toisen pääryhmän muodostavat tapaukset, joissa perusteeton etu syntyy kuolinpesän hallinnon aikana.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvissa edunpalautustilanteissa on erotettava kolme alaryhmää, tavalliset edunpalautussaatavat, avustustyöstä johtuvat palautussaatavat ja tasoyttavaa elatusta koskevat edunpalautussaatavat. Puolison kuolema ei vaikuta tavallisiin edunpalautussaataviin. Jos kuolleella puolisoilla olisi ollut oikeus vaatia puolisoiltaan tällaista edunpalautusta, oikeus siirtyy hänen kuolinpesälleen. Samalla tavoin täytyy arvioida avustustyöstä johtuvia palautussaatavia.³⁶ Vastaavasti leski voi esittää tällaisen edunpalautusvaatimuksen puolisonsa kuolinpesälle. Onko vaatimuksen tekemisestä hyötyä, on toinen kysymys, sillä puolisojen aviovarallisuusjärjestelmästä riippuen saatava voi neutraloitua osituksessa.

Tilanne on toinen, jos edunpalautusvaatimus koskee kolmatta alaryhmää eli tasoyttavaa elatusta. Se, että kuolinpesä ei voi vaatia tällaista edunpalautusta, oli aikaisemmin selvää suoraan AL 50 §:n 3 momentin nojalla, sillä sen mukaan korvausta saattoi hakea vain siihen oikeutettu puoliso. Kun AL 50 §:ssä ollut oikeusohje poistettiin, oikeuslähteet tältä osin hämärtyivät. Samaa lopputulosta voidaan nyt perustella konstruktiivisesti vedoten siihen, että korvausvaatimus koskee taannehtivaa elatusapua, ja että kuolleella puolisoilla ollut oikeus elatusapuun ei siirry hänen kuolinpesälleen.³⁷ Asiallisesti paras perustelu lienee kuitenkin se, että AL 50 §:ssä olleen oikeusohjeen poistamisella ei tarkoitettu muuttaa sitä perusajatusta, että perilliset eivät puolison kuoltuakaan voi puuttua siihen, miten puoliset ovat elatusvastuun keskenään jakaneet.

³⁶ Tulokseen, jonka mukaan avustustyötä tehneen puolison kuolinpesäkin voi korvausvaatimuksen esittää, päädytään vertaamalla keskenään AL 64 §:n ja alkuperäisen AL 50 §:n sanamuotoja. Kuolinpesän vaatimus voinee kuitenkin puolison tekemää vaatimusta helpommin tulla hylätyksi se vuoksi, että sitä ei pidetä olosuhteisiin nähden kohtuullisena.

³⁷ Kysymystä velkojen säilymisestä velallisen kuollessa on oikeuskirjallisuudessa laajasti tarkastellut Tapani Lohi. Ks. *Tapani Lohi: Vastuu kuolleen henkilön velasta I*. Kauppakaari Oy Helsinki 1998 s.52–229 ja erityisesti elatusveloitteiden osalta s. 147–170.

Edellä mainitun oikeusohjeen poistaminen hämärsi tilannetta myös sen kysymyksen osalta, voiko leski, joka esimerkiksi toisen puolison sairauden vuoksi on joutunut kantamaan elatusvastuusta suhteettoman suuren osan, esittää tasoittavaa elatusta koskevan vaatimuksen puolison kuolinpesälle. Alkuperäisen AL 50 §:n mukaan vastaus olisi epäilemättä ollut myöntävä. Kun sääntely muuttui ja vaatimus liiallisten elatusmenojen korvaamisesta korvattiin mahdollisuudella vaatia taannehtivaa elatusapua, tästä luonnehdinnasta päättely johtaisi kieltävään vastaukseen. Vakiintuneen käsityksen mukaan elatusvelvollisuus ei näet velallispuolison kuollessa siirry velkana kuolinpesälle. Oikeusohjeen poistamisella tätä ei silti varmaankaan tavoiteltu.

Jos katsotaan, kuten mielestäni on perusteltua, että leski voi esittää edellä tarkoitetun vaatimuksen puolisonsa kuolinpesälle, syntyy kysymys, mitä normeja siihen on sovellettava. Puolisoiden keskinäistä taannehtivaa elatusapua koskeva AL 49 § ei tilanteeseen sanamuotonsa perusteella sovellu. Kysymys, missä ajassa korvausta olisi vaadittava, käy siten avoimeksi. Näyttää kuitenkin selvältä, että lesken korvausvaatimus voidaan hyväksyä vain sikäli kuin se koskee aikaa, jolta hän olisi puolisonsa kuolinhetkellä voinut vaatia takautuvaa elatusapua. Tällä tavoin AL 49 § tulee välillisesti mukaan asian arviointiin. Tällaisen korvaussaatavan vanhentumiseen sitä vastoin täytyy soveltaa velan vanhentumisesta annettua lakia.³⁸

Oma kysymyksensä on, miten lesken korvaussaatavaa tulisi kohdella osituksessa. Onko se jätettävä osituksen ulkopuolelle samalla tavoin kuin AL 102 §:n mukaan erääntynyt elatusapu, joka puolison on suoritettava toiselle puolisolle? Asiaa ei tässä yhteydessä voida enemmän pohtia, mutta tämän ratkaisun hyväksyminen vaatisi AL 102 §:n huomattavaa tulkinnallista laajentamista. Korvaussaatava ja sitä vastaava velka voivat kuitenkin mahdollisesti jäädä osituksen ulkopuolelle jo sillä perusteella, että saatavan tulkitaan olevan lesken AL 35.3 §:ssä tarkoitettua henkilökohtaista omaisuutta.

Siirryn tarkastelemaan edunpalautustilanteiden toista pääryhmää eli kuolinpesähallinnon aikana syntyviä edunpalautustilanteita. Tuona aikana leskelle tai kuolinpesälle voi siirtyä perusteetonta etua monin tavoin. Kysymys nousee esille esimerkiksi silloin, kun leski on jäänyt asumaan kuolleen puolison omistamaan yhteiseen kotiin, mutta myöhemmin osituksessa – asumisen ehkä kestänyt jo pitkään – päädytään siihen, että leskellä ei ollutkaan PK 3:1a:ssa tarkoitettua asumisoikeutta. Tällöin syntyy kysymys, pitäisikö asumisen käytöstä koitunut hyöty korvata kuolinpesälle. Korkein oikeus on joutunut kysymyksen eteen ratkaisussa *KKO 2003:129*. Sen pohjalta oikeustila voidaan arvioida sellaiseksi, että asumisoikeus on aina vastikkeeton siihen asti, kunnes kuolinpesässä vaaditaan ositusta ja perinnönjakoa. Sen jälkeenkin vastikkeettomuus jatkuu paitsi, jos edeltä käsin *on selvää*, ettei

³⁸ Toinen tulkintavaihtoehto olisi, että leskeäkin koskee AL 49 §:ssä säädetty kanneaika ja että korvausta voitaisiin vaatia vain kanteen vireillepanoa edeltäneeltä vuodelta, siis käytännössä ainoastaan niiltä kuukausilta, jolloin avioliitto vielä jatkui kanteen vireillepanoa edeltäneen vuoden aikana. Tämä tulkinta olisi leskeä kohtaan ankara muun muassa siksi, että se pakottaisi lesken reagoimaan nopeasti aikana, jolloin sitä ei ole kohtuullista häneltä edellyttää.

lesken hallintaoikeusvaatimusta voida hyväksyä. Kun ratkaisun perustelua verrataan vähemmistön mielipiteeseen, havaitaan, että ”on selvää” tarkoittaa varmuutta siitä, että vaatimus asumisoikeudesta on perusteeton. Se, että leskellä on perusteltua aihetta epäillä vaatimustaan aiheettomaksi, ei riitä poistamaan maksuttomuusetua.³⁹ Edunpalautus ajankohtaistuu sen vuoksi vain harvoin.

Edunpalautustilanteita voi kuolinpesän hallinnon aikana syntyä myös siten, että leski toimii pesän hyväksi tavalla, josta perilliset saavat etua. Jos puolisoilla on pieniä lapsia ja yhteinen velkainen asunto, käy usein niin, että leski joutuu puolisonsa kuoltua maksamaan asuntovelan yksin. Lapset, joiden omistusosuuden arvo näin nousee, hyötyvät lesken menettelystä. Edunsaamista ei ainakaan yleensä voida perustella sillä, että leski on elatusvelvollinen lapsiaan kohtaan. Lapsethan saavat kuvatussa tilanteessa tavallisesti leskeltä sekä elatuksen, että omistusosuuden asunnosta, jonka leski on ehkä pääosin yksin maksanut. Lapsille on tällä tavoin kertynyt lesken toiminnasta etua. Leski on tosin itsekkin hyötynyt tästä siten, että asunto on velan maksun ansiosta pysynyt perheellä ja leski on näin turvannut oman asumisoikeutensa. PK 3:1a:n mukainen asumisoikeus on kuitenkin tarkoitettu vastikkeettomaksi, joten lasten saamaa etua ei voida sillä kuitata.

Leski voi siten lähtökohtaisesti vaatia lasten saaman edun korvaamista. Asiasta ei ole erityissäännöksiä, joten edunpalautusta tulevat yleiset periaatteet tulevat tällöin sovellettaviksi. Palautusvelka vanhentuu siten velan vanhentumisesta annetun lain mukaisesti.

Jos lapset ovat toisen vanhempansa kuollessa olleet pieniä, edunpalautusvelka vanhenee lasten ollessa vielä alaikäisiä. Lapsille tarvitaan tällöin edunvalvojan sijainen ottamaan vastaan katkaisuilmoitus tai neuvottelemaan omistusosuuksien muuttamisesta asunnon rahoitusta vastaavaksi.⁴⁰ Lainsäädäntö ei tässä kohden toimi intuitiivisesti, kuten perheoikeudessa olisi suotavaa. Vanhentumisen katkaisemisesta ei ehkä osata ajatellakaan, kunnes kysymykseen herätään osituksessa kenties vuosia myöhemmin, jolloin voi olla liian myöhäistä.

Jos edunpalautussaatava on osituksen vireille tullessa vanhentunut, syntyy kysymys, voidaanko vahinko korjata osituksen sovittelun keinoin. Ajatus ei lähtökohtaisesti ole mahdoton, sillä palautusvelan vanhentuminen ei estä sitä, että osituksen sovittelua vaaditaan samojen tekojen tai tapahtumien nojalla, joihin perustuen palautusvelka aikoinaan syntyi.⁴¹

³⁹ Ratkaisusta KKO 2003:129 ks. myös *Gottberg* 2007 s. 606–608. Ratkaisu on huomattavan suopea leskelle, kuten PK 3:1a:n sosiaalipoliittinen luonne huomioon ottaen ehkä perusteltua onkin. Jos tapaukseen olisi sovellettu edunpalautusta koskevia yleisiä oppeja, lopputulos olisi voinut olla toinen. Niiden mukaanhan edes edunsaajan vilpittömä mielipide ei häntä yleensä suoja. Ks. *Hakulinen* 1965 s. 391 ja *Aurejärvi – Hemmo* 1988 s. 253–254.

⁴⁰ Jos omistusosuuksia pyritään muuttamaan, syntyy kysymys, voiko lapsille määrätty edunvalvojan sijainen hyväksyä omistusosuuksien muuttamisen. Sehän ei ole lasten taloudellisen edun mukaista. Holhoustoimilain vaatimusta, jonka mukaan edunvalvojan on edistettävä päämiehensä etua, ei kuitenkaan liene asianmukaista tulkita niin, että vaatimus velvoittaisi pitämään kiinni perusteettomastakin edusta.

⁴¹ Tähän on päätyttyä myös Välimäki kysymystä monipuolisesti pohdittuaan. Ks. *Välimäki* 1995 s. 74–81.

Ne eivät kuitenkaan yksin riitä osituksen sovittelun perusteeksi, sillä sovittelu perustuu avioliiton taloudelliseen historiaan kokonaisuudessaan. Yksittäinen perillisiä hyödyttävä suoritus tai niiden sarja voi sovitteluun liittyvässä, osin intuitiivisessa kokonaisharkinnassa jäädä merkityksettömäksi.

Edellä kuvatussa tilanteessa osituksen sovittelun käytettävyys on kuitenkin kyseenalainen, koska edunpalautusvelka ja -saatava ovat syntyneet sen jälkeen, kun avio-oikeusyhteys oli puolison kuoleman vuoksi katkennut (ks. AL 90 §). Osituksen perusajatuksiin kuuluu, että ositus toimitetaan avio-oikeusyhteyden katkeamishetken varallisuus- ja velkatilanteen pohjalta surrogaattiperiaate tosin huomioon ottaen. Tuon ajankohdan jälkeen syntyneet saatavat ja velat eivät tule mukaan osituslaskelmaan. Kun muistetaan, että osituksen sovittelu on osituslaskelman lopputuloksen muuttamista, on vaikeasti ajateltavissa, että laskelman lopputulosta muutettaisiin sellaisten tapahtumien vuoksi, jotka ajallisesti jäävät osituslaskelman ulkopuolelle.⁴² Käsitteellisesti mahdotonta se ei kuitenkaan ole, joten kysymystä täytynee pitää avoimena.⁴³ Torjuva suhtautuminen tällaiseen sovitteluun olisi kuitenkin perusteltua. Jos ositusta sovitellaan sellaisten tapahtumien nojalla, joiden ei tulisi vaikuttaa ositukseen, rikotaan järjestelmän rajoja. Olisi ristiriitaista, jos huolella rakennettu ja ennakoitavuutta tuottava ositusjärjestelmä pirstaloituisi pelkäksi kohtuullisuudeksi.⁴⁴

5. Lopuksi

Suoritettu tarkastelu osoittaa, että perheoikeudellinen sääntely vaikuttaa monin tavoin perusteettoman edun palauttamiseen aviopuolisoiden välillä. Vaikutus ilmenee sekä aviovarallisuutta koskevan sääntelyn että elatussääntelyn kautta. Puolison kuoltua myös lesken suojaamisen periaate vaikuttaa. Edunpalautus toteutuu tällöin yleensä heikommin tai vajavaisemmin kuin toisilleen vieraiden siviilioikeuden subjektien välillä. Näin käy siksi, että perhelainsäädännössä muut tavoitteet on nähty varallisuus oikeudellista oikeudenmukaisuutta tärkeämmiksi. Tässä kohtamme kaikuja ajasta, jolloin perhe oli pienin talouden yksikkö ja edunpalautusta puolisojen välillä ei voitu edes ajatella.

⁴² Siitä, että osituksen sovittelu on osituslaskelman lopputuloksen muuttamista ks. *Välimäki* 1995 s. 58–60.

⁴³ Myöntävän vastauksen huonona puolena on mm. se, että osituksen ajankohta, joka on satunnainen seikka, voi saada huomattavan merkityksen osituksen lopputuloksen kannalta. Kuitenkin hallituksen esityksen mukaan osituksen sovittelussa voidaan ottaa huomioon myös avio-oikeusyhteyden katkeamisen jälkeen tapahtuneet puolisojen talouteen vaikuttavat olosuhteiden muutokset. Ks. HE 62/1986 vp s. 69. Käytetyt esimerkit koskevat tilanteita, joissa puolison tarve saada omaisuutta osituksessa on muuttunut ositusperusteen syntymisen ja osituksen välisenä aikana. Sovittelua voidaan näissä tapauksissa ehkä perustella vetoamalla siihen, että näin vältytään elatusavun vahvistamiselta. Esitöissä ei ole tarkasteltu nyt käsillä olevaa tilannetta, jossa välitilan aikana syntynyt edunpalautus saatava on vanhentunut ennen ositusta. Ositusperusteen jälkeen syntyneiden varallisuusmuutosten huomioon ottamisesta osituksen sovittelussa ks. myös *Lohi* 2023 s. 683–684. Lohen mukaan lainvalmistelutöissä esitetty ajatus täytynee hyväksyä, mutta samalla asettaa sille tiukahkot rajat. Tutkimuksille, joissa selvitetään, missä nuo rajat kulkevat, olisi vielä tilaa.

⁴⁴ Tästä on varoittanut *Välimäki* 1995 s. 242.

Se, että laista löytyy vanhoja kerrostumia yhteisöllisen perheoikeuden ajalta, ei ilman muuta tarkoita, että avioliittolainsäädäntö olisi niiltä osin vanhentunut. Perheet eivät näytä nykyajan Suomessa voivan kovin hyvin. Avioliittoja solmitaan ja lapsia syntyy vain vähän. Parisuhteet kestävät entistä huonommin, monilla nuorilla on mielenterveysongelmia ja maassa on lastensuojelulapsia keskiuuren kaupungin asukasluvun verran. Mikä on voimistuneen individualismin vastuu tästä kehityksestä? Olisiko perheiden kannalta parempi, jos perhekäsitys nykyäänkin olisi yhteisöllisempi? Perhelainsäädännöllä voidaan vaikuttaa perhekäsityksiin vain rajallisesti, mutta laki ei silti ole merkityksetön. Kysymys yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden oikeasta tasapainosta säilynee perhettä koskevan sääntelyn ikuisena kysymyksenä.

Markku Helin
OTT, professori (emeritus) Turun yliopisto
markku.helin@utu.fi